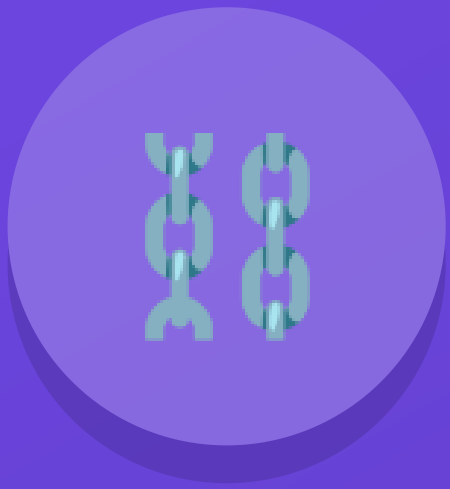

חוברת מורה · יחידה 3: משטרים טוטליטריים והשואה · חלק א׳

היסטוריה בסרטונים – 3 מערכי שיעור מלאים לסרטונים, עם תשובות, מחוונים והתאמות

מהדורה למורה – עם תשובות **45 דק׳ לכל שיעור**

יצרה: רוית ראש בן ישי

תוכן החוברת

1. **כשיש בוס אחד: מאפייני הטוטליטריות** – ? מה הופך משטר ל'טוטליטרי', ובאילו כלים הוא שולט בכל תחומי החיים?
   הסרטון: כשיש בוס אחד- משטרים טוטליטאריים · youtube.com/watch?v=05_FX7vZQUQ
2. **מהחלום לשוויון אל שלטון הפחד** – ? כיצד הפך חלום השוויון הקומוניסטי למשטר טוטליטרי בברית המועצות, ומה היה גורלם של היהודים בו?
   הסרטון: קומוניזם מנהרת הזמן · youtube.com/watch?v=PlB9vZtW1oU
3. **אלומת המקלות: מהו פשיזם?** – ? מה האמין הפשיזם על היחס בין האדם, המנהיג והמדינה, ולאן הובילו רעיונותיו?
   הסרטון: פשיזם- הסיפור האמיתי · youtube.com/watch?v=SUtHWusgVs8

דפי הצפייה לתלמידים נמצאים בקבצים נפרדים (PDF ו־Word) – אחד לכל סרטון.

12. כשיש בוס אחד: מאפייני הטוטליטריות

❓ מה הופך משטר ל'טוטליטרי', ובאילו כלים הוא שולט בכל תחומי החיים? · הסרטון: כשיש בוס אחד- משטרים טוטליטאריים

מהדורה למורה

הסרטון מסביר בשפה פשוטה מהו משטר טוטליטרי בעזרת דימוי של 'בוס אחד' שמחליט על הכול. הוא מציג את המאפיינים: שליט יחיד ופולחן אישיות, אידיאולוגיה אחת מחייבת, מפלגה יחידה, שלילת חופש הביטוי, תעמולה בכל אמצעי התקשורת, משטרה חשאית, שליטה בכל תחומי החיים – מהחינוך והעבודה ועד המוזיקה והמשחקים – ושימוש בפחד ובטרור. הוא מציין שקומוניזם ופשיזם נשמעו שונים אך התנהלו באופן דומה, ומסיים בשאלה: ביטחון וסדר בלי בחירה, או חירות?

🎯 מטרות

- התלמידים יגדירו משטר טוטליטרי ויבחינו בינו לבין משטר דמוקרטי.
- התלמידים יזהו שבעה מאפיינים של משטר טוטליטרי ויסבירו כל אחד.
- התלמידים יחוו בסימולציה קצרה ומבוקרת את משמעות אובדן החירות וינתחו אותה.
- התלמידים יסבירו את הקשר בין תעמולה, טרור ושליטה בכל תחומי החיים.

🔑 מושגים

משטר טוטליטרי	משטר השואף לשלוט בכל תחומי החיים – פוליטיקה, כלכלה, חינוך, תרבות ואף מחשבות האזרחים – באמצעות אידיאולוגיה אחת, מפלגה אחת, תעמולה וטרור.
פולחן אישיות	האדרה של המנהיג כדמות על־אנושית שאינה טועה: תמונות, פסלים, שירים ושבחים בכל מקום.
מפלגה יחידה	רק מפלגת השלטון מותרת; אין בחירות חופשיות ואין אופוזיציה.
תעמולה	הפצה מכוונת ומתמדת של רעיונות השלטון באמצעות עיתונות, רדיו, קולנוע, חינוך ואירועי המונים, תוך הסתרת מידע אחר.
משטרה חשאית	גוף ביטחון הפועל בסתר לאיתור מתנגדים, למעקב אחרי אזרחים ולהטלת פחד.
טרור שלטוני	שימוש מכוון באלימות ובפחד – מעצרים, מחנות, הוצאות להורג – כדי להבטיח ציות.
דמוקרטיה	משטר שבו העם בוחר את שליטיו בבחירות חופשיות, עם הגנה על זכויות האדם, חופש ביטוי וריבוי מפלגות.

🕰️ תאריכים

1917 המהפכה הבולשביקית ברוסיה · **1922** מוסוליני עולה לשלטון באיטליה · **1933** היטלר עולה לשלטון בגרמניה

⏱️ מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים
0–4	**פתיחה**	הסבר קצר: 'היום נעשה ניסוי – לחמש דקות בלבד'.
4–10	**סימולציה**	'כיתה עם בוס אחד' – סימולציה מבוקרת (ראו משימה פעילה, שלב 1).
10–13	**לפני הצפייה**	משימת נכון/לא נכון/לא בטוח.
13–18	**צפייה**	צפייה וסימון רשימת מאפיינים.

24–18	**דיון ושאלות**	בדיקת התחזיות ושאלות ברמות.
34–24	**ניתוח הסימולציה**	התלמידים מזהים את המאפיינים שחוו בסימולציה (המשך המשימה).
40–34	**שאלת בגרות**	כתיבה ובדיקה.
45–40	**סיכום וכרטיס יציאה**	'מה הרגשתי ומה למדתי' וכרטיס יציאה.

🪝 פתיחה: הודעה מהבוס

המורה נכנס/ת לכיתה בטקסיות, תולה על הלוח 'תמונת הבוס' (ציור של אייקון כתר) ומכריז/ה: 'מעכשיו יש בכיתה בוס אחד. מותר לכתוב רק בעט כחול, מדברים רק כשהבוס מרשה, ושיר הכיתה יושר כל עשר דקות'. אחרי דקה עוצרים ומודיעים שזו הקדמה לסימולציה קצרה, שתיגמר בעוד חמש דקות בדיוק.

📰 דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: כשיש בוס אחד: מאפייני הטוטליטריות

יחידה 3 · משטרים טוטליטריים והשואה · ❓ מה הופך משטר ל'טוטליטרי', ובאילו כלים הוא שולט בכל תחומי החיים?

מהדורה למורה

הסרטון: כשיש בוס אחד- משטרים טוטליטאריים

⏱️ 2:23 דקות · youtube.com/watch?v=05_FX7vZQUQ

א לפני הצפייה ובמהלכה

🧠 לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. במשטר טוטליטרי יש בחירות חופשיות בין כמה מפלגות.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **לא נכון – יש מפלגה יחידה.**

2. תעמולה היא חלק מרכזי בשליטה של משטר טוטליטרי.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **נכון.**

3. משטר טוטליטרי מתעניין רק בפוליטיקה ולא בחיי היום־יום.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **לא נכון – הוא רוצה לשלוט בכל תחומי החיים, גם בחינוך, בעבודה ובתרבות.**

4. קומוניזם ופשיזם היו שונים ברעיונות אך דומים בדרכי השליטה.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **נכון.**

👀 במהלך הצפייה – שימו לב:

- הדימוי של 'הבוס' – מה מותר לו ומה לאחרים.
- מהו פולחן אישיות.

- הדימוי 'מגפון ענק' – לאיזה מושג הוא מתאים?
- באילו תחומי חיים השלטון מתערב.
- מה תפקיד הפחד.

⏸ **אחרי פולחן האישיות והמפלגה האחת**: מדוע שליט צריך שיאהבו אותו 'כמו גיבור־על'?

⏸ **אחרי השליטה בכל תחומי החיים**: למה משטר רוצה לשלוט גם במשחקים ובמוזיקה?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. מהו פולחן אישיות?

א. בחירות למנהיג | **ב. האדרה של המנהיג כגיבור שאינו טועה** | ג. טקס דתי

2. מה תפקיד המשטרה החשאית?

א. להגן על חופש הביטוי | ב. לסדר את התנועה

ג. לעקוב אחרי האזרחים ולאתר מתנגדים | ד. לארגן בחירות

3. מהי תעמולה?

א. הפצת רעיונות השלטון בכל אמצעי התקשורת | ב. משחק ילדים

ג. חוק נגד מסים

רגיל

1. הסבירו מדוע נקרא המשטר 'טוטליטרי'.

✔ **'טוטלי' פירושו 'כולל'. המשטר שואף לשלוט בכל תחומי החיים – פוליטיקה, כלכלה, חינוך, תרבות, פנאי ואפילו המחשבות – ולא רק בשלטון עצמו.**

2. כיצד משלימים זה את זה התעמולה והטרור?

✔ **התעמולה משכנעת ומעצבת את מחשבת האזרחים ('מגפון'), והטרור מפחיד את מי שלא השתכנע ('המשטרה החשאית'). יחד הם מבטיחים ציות: מי שלא מאמין – מפחד.**

3. מה ההבדל בין משטר טוטליטרי לדמוקרטיה בתחום חופש הביטוי?

✔ **בדמוקרטיה מותר להביע דעות שונות ולבקר את השלטון, ויש עיתונות חופשית; במשטר טוטליטרי אסור לבקר, התקשורת בשליטת השלטון, ומי שמביע דעה אחרת נרדף.**

אתגר

1. הסרטון שואל: 'ביטחון וסדר בלי בחירות, או חירות?' מדוע רבים בחרו בתקופה שבין המלחמות בסדר על פני חירות?

✔ **אחרי מלחמת העולם הראשונה היו הרס, אבטלה, משברים כלכליים ופחד מכאוס ומהפכות. מנהיג חזק הבטיח סדר, עבודה, גאווה לאומית ואויב ברור להאשים. הדמוקרטיות הצעירות נראו חלשות. התשובה צריכה לקשר בין המצוקה לבין המשיכה לשלטון חזק, ולהראות את המחיר: אובדן החירות והטרור.**

2. איזה מאפיין של המשטר הטוטליטרי הוא לדעתכם 'הבסיס' שעליו נשענים כל השאר? נמקו.

✔ **תשובה פתוחה. למשל: האידיאולוגיה האחת – ממנה נגזרת הצדקת המפלגה היחידה, התעמולה והטרור נגד 'בוגדים'; או המשטרה החשאית/הטרור – בלעדיהם התעמולה לבדה לא הייתה מספיקה. נדרש נימוק המראה את הקשר בין המאפיינים.**

ג 🎭 משחק תפקידים משימה פעילה: סימולציה: חמש דקות בכיתה עם בוס אחד

סימולציה קצרה ומבוקרת, עם הודעה מראש שהיא משחק ותיגמר בזמן מוגדר. אין בה עונשים אמיתיים ואין פגיעה בתלמיד/ה; המטרה היא לחוות ולנתח, לא להשפיל. בסוף 'יוצאים מהתפקיד' באופן מפורש.

1. סימולציה (5 דק'): 'הבוס' (המורה) קובע/ת כללים: שיר כיתה, דיבור רק ברשות, 'עיתון הכיתה' שמספר רק כמה הבוס נפלא, 'מפקחים' שרושמים מי מדבר. מי שרוצה לצאת מהסימולציה – רשאי/ת בכל רגע.

✔ **חשוב לשמור על קלילות ועל ביטחון רגשי; לא להטיל 'עונשים'.**

2. יציאה מהתפקיד: מורידים את 'תמונת הבוס' ואומרים במפורש 'הסימולציה הסתיימה'.

✔ **הקפידו על סגירה ברורה כדי שאף אחד לא יישאר בתחושת אי־נוחות.**

3. בזוגות: מלאו טבלה – מה קרה בסימולציה? לאיזה מאפיין טוטליטרי זה מתאים?

✔ **תמונת הבוס – פולחן אישיות; שיר הכיתה – טקסים ותעמולה; עיתון הכיתה – שליטה בתקשורת; מפקחים – משטרה חשאית; דיבור ברשות – שלילת חופש הביטוי; כללים על עט ושיר – שליטה בכל תחומי החיים.**

4. שתפו: מה הרגשתם? מה היה קורה אילו זה לא היה נגמר אחרי חמש דקות?

✔ **תחושות צפויות: מתח, צחוק נבוך, רצון למרוד, ציות 'כדי לא להסתבך'. להדגיש: במציאות זה לא נגמר אחרי חמש דקות, והמחיר היה מעצר, מחנות ומוות.**

🎓 **שאלה בסגנון בגרות**

1. הצג שלושה מאפיינים של משטר טוטליטרי, והסבר כיצד כל אחד מהם סייע לשלטון לשלוט באזרחים.

✔ **פולחן אישיות: המנהיג הוצג כגיבור שאינו טועה, תמונותיו היו בכל מקום והאזרחים חונכו לאהוב אותו ולסמוך עליו – כך נוצרה נאמנות אישית שהצדיקה את כל צעדיו. תעמולה: השלטון שלט בעיתונות, ברדיו, בקולנוע ובחינוך והפיץ רק את רעיונותיו, כך שהאזרחים שמעו קול אחד בלבד ולא נחשפו לביקורת. משטרה חשאית וטרור: הם עקבו אחרי האזרחים, עצרו ושלחו למחנות את החשודים בהתנגדות, ויצרו פחד ששיתק כל ניסיון למחות – כך גם מי שלא השתכנע ציית.**

כרטיס יציאה · כשיש בוס אחד: מאפייני הטוטליטריות

1. מה פירוש המילה 'טוטליטרי'?

✔ **שלטון השואף לשליטה כוללת בכל תחומי החיים.**

2. ציינו שני מאפיינים של משטר טוטליטרי.

✔ **שניים מתוך: שליט יחיד ופולחן אישיות, מפלגה יחידה, אידיאולוגיה אחת, תעמולה, משטרה חשאית, טרור, שלילת חופש הביטוי, שליטה בכל תחומי החיים.**

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק'
הצגת מאפיין ראשון והסבר תרומתו לשליטה	4
הצגת מאפיין שני והסבר תרומתו לשליטה	4
הצגת מאפיין שלישי והסבר תרומתו לשליטה	4

סיכום

כל תלמיד/ה משלים/ה: 'בסימולציה הרגשתי ___. בזכות השיעור אני מבין/ה ש___'. מסיימים במשפט: חירות היא דבר שמרגישים בעיקר כשהוא חסר.

התאמה לעולים

במשטר טוטליטרי יש מנהיג אחד. הוא מחליט על הכול. יש רק מפלגה אחת. אסור לומר דעה אחרת. העיתונים והרדיו אומרים רק מה שהשלטון רוצה. משטרה סודית עוקבת אחרי אנשים. אנשים פוחדים.

מנהיג – האדם שמוביל את המדינה · **מפלגה** – קבוצה שרוצה לשלוט במדינה · **תעמולה** – מסרים של השלטון בכל מקום · **סודי** – משהו שמסתירים · **פחד** – הרגשה שמשהו רע יקרה · **חירות** – חופש לבחור ולומר

התאמות לחנ"מ

- כרטיסי מאפיינים עם סמל (👑 מנהיג, 📢 תעמולה, 🕵️ משטרה חשאית, 🔒 אין חופש ביטוי) להתאמה.
- השתתפות בסימולציה כצופה/ה עם רשימת סימון.
- טבלת 'מותר/אסור' בין דמוקרטיה לטוטליטריות.
- שאלות כן/לא על הסרטון.

לוודא:

- הסימולציה מבוססת על דגם מוכר בהוראת הנושא; מומלץ להתאים לאופי הכיתה ולוותר עליה בכיתה עם תלמידים רגישים (ולהסתפק בתרחיש כתוב).

13. מהחלום לשוויון אל שלטון הפחד

? כיצד הפך חלום השוויון הקומוניסטי למשטר טוטליטרי בברית המועצות, ומה היה גורלם של היהודים בו? · הסרטון: קומוניזם מנהרת הזמן

מהדורה למורה

הסרטון יוצא ל'מנהרת זמן' אל רוסיה שאחרי מלחמת העולם הראשונה: חיילים עייפים, מחסור בכסף ובמזון, וחיפוש אחר דרך חדשה. לנין מציע את הקומוניזם – חלוקה שווה, ביטול הרכוש הפרטי, 'כל אחד לפי יכולתו ולפי צרכיו'. לאחר מלחמה קשה קמה ברית המועצות, שבה המדינה מתכננת את הכלכלה בתוכניות חומש, ומפלגה אחת שולטת עם משטרה חשאית ותעמולה. סטלין מוצג כ'שמש העמים' שכולם פחדו ממנו, ומתנגדים נשלחו למחנות. הסרטון מתאר את היבסקציה, שסגרה מוסדות יהודיים ואסרה לימוד דת וציונות, ואת מי שהמשיכו ללמוד בסתר ולחלום על ארץ ישראל.

מטרות

- התלמידים יתארו את הנסיבות שהובילו למהפכה הבולשביקית ב־1917.
- התלמידים יסדרו על ציר זמן את השלבים המרכזיים בתולדות ברית המועצות.
- התלמידים יזהו את מאפייני המשטר הטוטליטרי בברית המועצות של סטלין.
- התלמידים יסבירו את מדיניות השלטון כלפי היהודים ואת פעילות היבסקציה.

מושגים

קומוניזם	אידיאולוגיה ומשטר השואפים לחברה ללא מעמדות וללא רכוש פרטי, שבה אמצעי הייצור בבעלות משותפת; בברית המועצות מומש כמשטר של מפלגה אחת.
המהפכה הבולשביקית	תפיסת השלטון ברוסיה בידי הבולשביקים בראשות לנין באוקטובר 1917.
הלאמה	העברת רכוש פרטי – מפעלים, קרקעות, בנקים – לבעלות המדינה.
תוכנית חומש	תוכנית כלכלית מרכזית לחמש שנים שקבעה יעדי ייצור לכל ענף; ביטוי לכלכלה מתוכננת.
קולקטיביזציה	איחוד כפוי של משקי האיכרים לחוות שיתופיות בשליטת המדינה בתקופת סטלין.
גולאג	מערכת מחנות עבודת הכפייה בברית המועצות, שאליה נשלחו מיליוני אסירים פוליטיים ופליליים.
יבסקציה	'המחלקות היהודיות' של המפלגה הקומוניסטית (עד 1930), שפעלו לחיסול הדת, העברית והציונות בקרב היהודים.

תאריכים

1917 המהפכה הבולשביקית בראשות לנין · **1922** הקמת ברית המועצות בתום מלחמת האזרחים · **1928** תוכנית החומש הראשונה של סטלין · **1991** פירוק ברית המועצות

מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים
0–5	**פתיחה**	'שני פוסטרים' (ראו פתיחה).
5–8	**לפני הצפייה**	משימת נכון/לא נכון/לא בטוח.
8–13	**צפייה**	צפייה; רישום 'הבטחה' מול 'מציאות'.
13–19	**דיון ושאלות**	בדיקת התחזיות ושאלות ברמות.

33–19	**משימה פעילה**	ציר זמן כפול: 'מה קרה בברית המועצות' ו'מה קרה ליהודים'.
40–33	**שאלת בגרות**	כתיבה ובדיקה.
45–40	**סיכום וכרטיס יציאה**	חזרה לשאלת הסרטון וכרטיס יציאה.

🎣 פתיחה: שני פוסטרים

מציגים שני משפטים בשתי מסגרות 'פוסטר': 'לחם, שלום, אדמה!' ו'כל אחד לפי יכולתו, לכל אחד לפי צרכיו'. שואלים: למי היו פונות סיסמאות כאלה אחרי מלחמה, רעב ועוני? מה הייתם מרגישים כששומעים אותן? בסוף השיעור נבדוק: מה מההבטחות התקיים?

📰 דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: מהחלום לשוויון אל שלטון הפחד

יחידה 3 · משטרים טוטליטריים והשואה · ❓ כיצד הפך חלום השוויון הקומוניסטי למשטר טוטליטרי בברית המועצות, ומה היה גורלם של היהודים בו?

מהדורה למורה

הסרטון: קומוניזם מנהרת הזמן

⏱️ 1:58 דקות · youtube.com/watch?v=PlB9vZtW1oU

א לפני הצפייה ובמהלכה

🧠 לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. הקומוניסטים הבטיחו חלוקה שווה ובלי רכוש פרטי.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **נכון.**

2. בברית המועצות היו כמה מפלגות שהתחרו בבחירות.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **לא נכון – מפלגה אחת בלבד.**

3. תוכנית חומש היא תוכנית כלכלית של המדינה.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **נכון – המדינה קבעה יעדי ייצור לחמש שנים.**

4. השלטון הקומוניסטי עודד לימוד עברית וציונות.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **לא נכון – היבסקציה סגרה מוסדות יהודיים ואסרה עברית, חינוך דתי וציונות.**

👀 במהלך הצפייה – שימו לב:

- מה היה מצב האנשים ברוסיה אחרי המלחמה.
- מה הבטיח לנין.
- כיצד התנהלה הכלכלה.

- איך הוצג סטלין ומה קרה למתנגדים.
- מה קרה ליהודים – ומה עשו 'הגיבורים'.

⏸️ **אחרי הרעיון של לנין**: מה מושך ברעיון 'חלוקה שווה' לאנשים רעבים?

⏸️ **אחרי סטלין ומחנות העבודה**: איך יכול מנהיג להיות 'שמש העמים' וגם מקור לפחד?

⏸️ **אחרי היבסקציה**: מדוע משטר כזה רואה בדת ובציונות איום?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. מי הנהיג את המהפכה הקומוניסטית ברוסיה?

א. סטלין | **ב. לנין** | ג. מוסוליני

2. מה נעשה ברכוש הפרטי בקומוניזם?

א. הועבר לבעלות המדינה | ב. חולק לעשירים | ג. נשאר בידי בעליו

3. מה עשתה היבסקציה?

א. הקימה בתי ספר עבריים | ב. עזרה ליהודים לעלות לארץ | **ג. סגרה מוסדות יהודיים ואסרה לימוד דת וציונות** | ד. בנתה בתי כנסת

רגיל

1. מדוע נמשכו רבים ברוסיה לרעיונות הקומוניזם ב־1917?

✔ **המלחמה גרמה להרס, לרעב ולאבדות; האיכרים והפועלים חיו בעוני בעוד הצאר ומשפחתו חיו בפאר. הקומוניסטים הבטיחו שלום, לחם, אדמה ושוויון – הבטחות שנשמעו כמו פתרון למצוקה.**

2. הסבירו כיצד שלט סטלין בברית המועצות.

✔ **באמצעות מפלגה יחידה, משטרה חשאית שאיתרה מתנגדים, טרור – מעצרים, משפטי ראווה ושליחה לגולאג – ותעמולה שהציגה אותו כ'שמש העמים' שאינו טועה (פולחן אישיות), לצד כלכלה מתוכננת בשליטת המדינה.**

3. מה היה יחס השלטון הקומוניסטי ליהודים?

✔ **השלטון סירב להכיר ביהודים כעם הזכאי להגדרה עצמית ופעל להתבוללותם התרבותית: היבסקציה חיסלה מוסדות קהילה, אסרה ספרי קודש, עברית וחינוך דתי, ורדפה פעילים ציונים. מנגד הותרה לזמן מה תרבות חילונית ביידיש.**

אתגר

1. הסרטון שואל: 'אם בחברה אין חופש לבחור ולחשוב – האם היא יכולה להיות שוויונית וצודקת?' ענו בעזרת דוגמאות מברית המועצות.

✔ **בברית המועצות הובטח שוויון כלכלי, אך נוצר אי־שוויון חדש בין אנשי המפלגה לבין האזרחים, ומיליונים נשלחו למחנות או מתו ברעב ובטרור. בלי חופש ביטוי ובחירות אין דרך לבקר את השלטון ולתקן עוולות, ולכן 'השוויון' נכפה בכוח והפך לעוול. אפשר להזכיר שגם השיטה הכלכלית סבלה ממחסורים.**

2. מה אפשר ללמוד מכך שיהודים המשיכו ללמוד ולחלום על ארץ ישראל בסתר, למרות האיסורים?

✔️ הדבר מראה את כוחה של הזהות היהודית ושל הקשר לארץ ישראל: גם משטר שרצה לשלוט אפילו במחשבות לא הצליח למחוק אותם. זו דוגמה להתנגדות רוחנית ולקיום תורה ותרבות במחתרת, שנמשכה לאורך כל ימי ברית המועצות.

ג 🕰️ ציר זמן משימה פעילה: ציר זמן כפול: המדינה והיהודים

משרטטים ציר זמן מ־1917 עד 1991 עם שני מסלולים מקבילים: למעלה – אירועים בברית המועצות; למטה – מה עבר על היהודים באותה תקופה.

1. מקמו במסלול העליון: המהפכה (1917), מלחמת האזרחים (עד 1921), הקמת ברית המועצות (1922), מות לנין ועליית סטלין (1924 ואילך), תוכנית החומש הראשונה (1928), מות סטלין (1953), פירוק ברית המועצות (1991).

✔️ סדר נכון כמפורט; עליית סטלין הייתה הדרגתית אחרי מות לנין ב־1924, ושלטונו התבסס עד סוף שנות ה־20.

2. מקמו במסלול התחתון: פעילות היבסקציה (1918–1930), סגירת חדרים וישיבות, איסור העברית, מאסר פעילים ציונים, לימוד תורה ועברית במחתרת.

✔️ היבסקציה פעלה כ־1918–1930; לימוד במחתרת נמשך לאורך כל התקופה.

3. סמנו בצבע אדום שלוש נקודות שבהן מופיעים מאפייני משטר טוטליטרי, וכתבו את שם המאפיין.

✔️ למשל: מפלגה יחידה, טרור והגולאג בשנות ה־30, פולחן אישיות לסטלין, כלכלה מתוכננת.

4. כתבו משפט המחבר בין שני המסלולים: איך מטרות המשטר הסבירו את יחסו ליהודים?

✔️ המשטר ביקש אידיאולוגיה אחת ונאמנות מלאה; דת, זהות לאומית ייחודית וקשר לארץ אחרת נתפסו כאיום על השליטה המוחלטת.

🎓 שאלה בסגנון בגרות

1. הסבר שני מאפיינים של המשטר הטוטליטרי בברית המועצות, והצג את מדיניותו כלפי היהודים.

✔️ מאפיין ראשון – מפלגה יחידה ושלטון יחיד: רק המפלגה הקומוניסטית הותרה, לא התקיימו בחירות חופשיות, וסטלין ריכז בידיו את כל הכוח ונערץ בפולחן אישיות כ'שמש העמים'. מאפיין שני – טרור ומשטרה חשאית: המשטרה החשאית עקבה אחרי האזרחים, ומיליונים שנחשדו בהתנגדות נעצרו, הוצאו להורג או נשלחו למחנות עבודה (הגולאג) בסיביר. כלפי היהודים: השלטון לא הכיר בזכותם להגדרה עצמית לאומית וכפה עליהם התבוללות תרבותית. היבסקציה, המחלקות היהודיות במפלגה, חיסלה את מוסדות הקהילה, אסרה ספרי קודש, לימוד עברית וחינוך דתי, ורדפה פעילים ציונים שנשלחו לכלא ולסיביר; הציונות המשיכה לפעול במחתרת.

כרטיס יציאה · מהחלום לשוויון אל שלטון הפחד

1. מהי תוכנית חומש?

✔ **תוכנית כלכלית של המדינה לחמש שנים, שקבעה יעדי ייצור.**

2. מה הייתה היבסקציה?

✔ **המחלקות היהודיות במפלגה הקומוניסטית, שפעלו לחיסול הדת, העברית והציונות בקרב היהודים.**

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק׳
מאפיין ראשון והסברו	4
מאפיין שני והסברו	4
הצגת המדיניות כלפי היהודים	4

סיכום

חוזרים לשני הפוסטרים מהפתיחה. מוסיפים לצד כל הבטחה עמודה 'מה קרה בפועל', ומשלימים יחד.

התאמה לעולים

ברוסיה, בשנת 1917, לנין עשה מהפכה. הוא אמר: כולם יהיו שווים. קמה ברית המועצות. הייתה רק מפלגה אחת. סטלין שלט ואנשים פחדו ממנו. אסור היה ליהודים ללמוד תורה ועברית. היו יהודים שלמדו בסתר.

שווה – אותו דבר לכולם · **רכוש** – מה ששייך לאדם · **מחנה עבודה** – מקום קשה שאסירים עבדו בו בכוח · **בסתר** – בסוד · **מהפכה** – שינוי גדול של השלטון בכוח · **מנהיג** – האדם שמוביל

התאמות לחנ״מ

- ציר זמן עם חמש תחנות בלבד וסמלים (☆ מהפכה, 🏭 תוכנית חומש, 🖼️ סטלין, 📖 לימוד בסתר, 🧱 פירוק).
- טבלת 'הבטחה – מה קרה' עם משפטים לבחירה.
- כרטיס מושג אחד בכל פעם.
- צפייה עם עצירה אחרי כל חלק ושאלה אחת.

לוודא:

- הסרטון מייחס ללנין את הסיסמה 'כל אחד לפי יכולתו ולפי צרכיו' – מקורה אצל מרקס (1875); לנין אימץ אותה כיעד.
- היבסקציה פעלה בערך מ־1918 עד פירוקה ב־1930.
- 'לחם, שלום, אדמה' – סיסמה בולשביקית מ־1917; ניסוח הפוסטרים בפתיחה הוא של השיעור.

14. אלומת המקלות: מהו פשיזם?

? מה האמין הפשיזם על היחס בין האדם, המנהיג והמדינה, ולאן הובילו רעיונותיו? · הסרטון: פשיזם- הסיפור האמיתי

מהדורה למורה

הסרטון מסביר את המושג פשיזם ואת מקורו באיטליה. הוא פותח בסמל – אלומת מקלות הקשורים סביב גרזן, סמל העוצמה של רומא העתיקה, שמשמעותו 'אגודה' וכוח מאוחד. הוא מציג את הרעיון המרכזי: המדינה והאומה הן הערך העליון והפרט חשוב רק כמשרת אותן; מנהיג יחיד – 'הדוצ׳ה' מוסוליני – שיודע מה טוב לאומה; שלטון של מעטים (אליטיזם); שלילת חופש הדיבור והמחשבה; האדרת המלחמה והקרבת החיים למען המדינה; ולאומנות קיצונית. הסרטון מתאר את התפשטות הפשיזם לארצות נוספות ואת שיתוף הפעולה עם המשטר הנאצי, ואת סופו של המשטר באיטליה.

מטרות

- התלמידים יסבירו את משמעות המילה 'פשיזם' ואת הסמל שלה.
- התלמידים ינתחו מקור פשיסטי (בעיבוד) ויזהו בו את עקרונות הפשיזם.
- התלמידים יסבירו את היחס בין הפרט למדינה בפשיזם ויעמתו אותו עם ערכי הנאורות.
- התלמידים יתארו את עליית הפשיזם באיטליה ואת סופו.

מושגים

פשיזם	אידיאולוגיה ומשטר טוטליטרי שהתפתחו באיטליה בראשות מוסוליני: המדינה והאומה מעל הפרט, מנהיג יחיד, אליטיזם, לאומנות קיצונית והאדרת המלחמה.
פאשס (אלומת מקלות)	סמל רומי עתיק – צרור מקלות סביב גרזן – שסימל סמכות ועוצמה מאוחדת; ממנו נגזר שם הפשיזם.
הדוצ׳ה	'המנהיג' באיטלקית – כינויו של מוסוליני, שהוצג כמי שמגלם את רוח האומה.
אליטיזם	התפיסה שמעטים ראויים להנהיג והרבים צריכים לציית; קידוש אי־השוויון.
מדינה כערך עליון (אטטיזם)	התפיסה שהמדינה קודמת לכל, והאדם מממש את עצמו רק בשירותה; 'הכול בתוך המדינה'.
האדרת המלחמה	ראיית המלחמה כמבחן עליון לאומה ולאדם, והקרבת החיים למען המדינה כשיא המסירות.
המצעד על רומא	צעדת אנשי מוסוליני על רומא ב־1922, שבעקבותיה מינה המלך את מוסוליני לראש הממשלה.

תאריכים

1919 ייסוד התנועה הפשיסטית באיטליה · **1922** המצעד על רומא; מוסוליני ראש ממשלה · **1943** מוסוליני מודח; בעלות הברית נוחתות באיטליה · **1945** תבוסת הפשיזם ומות מוסוליני

מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים
0–5	**פתיחה**	'מקל אחד, צרור מקלות' (ראו פתיחה).
5–8	**לפני הצפייה**	משימת נכון/לא נכון/לא בטוח.
8–13	**צפייה**	צפייה; רישום 'מה חשוב בפשיזם' ו'מה לא חשוב'.
13–19	**דיון ושאלות**	בדיקת התחזיות ושאלות ברמות.

33–19	**משימה פעילה**	ניתוח מקור: עיבוד מדברי מוסוליני על תורת הפשיזם, בזוגות.
40–33	**שאלת בגרות**	כתיבה ובדיקה.
45–40	**סיכום וכרטיס יציאה**	'מאזניים' – הפרט מול המדינה, וכרטיס יציאה.

🪝 פתיחה: מקל אחד, צרור מקלות

מביאים לכיתה כמה עפרונות. מבקשים מתלמיד/ה לנסות לשבור עיפרון אחד (קל), ואז צרור של עשרה קשורים בגומייה (קשה מאוד). שואלים: מה המסר? האם זה מסר חיובי? מתי 'ביחד' יכול להפוך ל'אין מקום ליחיד'? מספרים שזה בדיוק הסמל שבחר לעצמו הפשיזם.

🧾 דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: אלומת המקלות: מהו פשיזם?

יחידה 3 · משטרים טוטליטריים והשואה · ❓ מה האמין הפשיזם על היחס בין האדם, המנהיג והמדינה, ולאן הובילו רעיונותיו?

מהדורה למורה

הסרטון: פשיזם- הסיפור האמיתי

⏱️ 2:18 דקות · youtube.com/watch?v=SUtHWusgVs8

א לפני הצפייה ובמהלכה

🧠 לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. הפשיזם צמח לראשונה בגרמניה.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **לא נכון – באיטליה.**

2. בפשיזם הפרט חשוב יותר מהמדינה.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **לא נכון – המדינה מעל הפרט.**

3. הפשיזם ראה במלחמה דבר חיובי.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **נכון – האדרת המלחמה וההקרבה למען המדינה.**

4. הפשיזם קידש שוויון בין כל האנשים.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **לא נכון – הוא קידש אי־שוויון (אליטיזם): מעטים מנהיגים, הרבים מצייתים.**

👀 במהלך הצפייה – שימו לב:

- מה מסמלת אלומת המקלות.
- מה מקומו של האדם הפרטי בפשיזם.
- מי הוא 'הדוצ'ה' ומה תפקידו.
- היחס למלחמה ולאומות אחרות.
- לאן התפשט הפשיזם ואיך הסתיים.

⏸ **אחרי הסמל והרעיון המרכזי**: איך מסר של 'אחדות' יכול להפוך למסר מסוכן?

⏸ **אחרי האדרת המלחמה**: מה ההבדל בין הגנה על המולדת לבין האדרת המלחמה?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. מה מסמלת אלומת המקלות?

א. כוח מאוחד וסמכות | ב. שוויון בין העמים | ג. שלום עולמי

2. מה היה הערך העליון בפשיזם?

א. חירות הפרט | **ב. המדינה והאומה** | ג. הדת | ד. השוויון

3. מי היה 'הדוצ'ה'?

א. לנין | ב. היטלר | **ג. מוסוליני** | ד. סטלין

רגיל

1. הסבירו מהו אליטיזם בפשיזם.

✔ **התפיסה שבני האדם אינם שווים: מעטים – המנהיג וקבוצה מצומצמת – ראויים להחליט, והרבים צריכים לציית. הפשיזם קידש את אי־השוויון ודחה את הדמוקרטיה.**

2. מדוע ראה הפשיזם במלחמה דבר חיובי?

✔ **לפי הפשיזם, המדינה היא הערך העליון, ולכן הקרבת החיים למענה היא שיא הנאמנות והאומץ. המלחמה נתפסה כמבחן שמחשל את האומה ומשיג לה כבוד, תהילה ושטחים – ביטוי ללאומנות הקיצונית.**

3. כיצד הסתיים המשטר הפשיסטי באיטליה?

✔ **במהלך מלחמת העולם השנייה, אחרי תבוסות ופלישת בעלות הברית, הודח מוסוליני ב־1943; הפשיזם באיטליה הגיע לסופו המוחלט עם תבוסת גרמניה ובעלות בריתה ב־1945.**

אתגר

1. עמתו בין היחס לפרט בפשיזם לבין היחס לפרט בנאורות.

✔ **בנאורות הפרט במרכז: יש לו זכויות טבעיות, הוא אוטונומי, והמדינה קיימת כדי לשמור על זכויותיו (אמנה חברתית). בפשיזם המדינה במרכז: לפרט אין ערך בפני עצמו, והוא ממשם את עצמו רק בשירות המדינה; זכויות האדם, חופש הביטוי והשוויון מבוטלים. הפשיזם הוא במובנים רבים מרד ברעיונות הנאורות.**

2. מדוע לדעתכם הפשיזם קסם לרבים באיטליה שאחרי מלחמת העולם הראשונה?

✔ **איטליה הייתה בין המנצחות אך חשה 'מקופחת' בהסדרי השלום; היו משבר כלכלי, אבטלה, שביתות ופחד ממהפכה קומוניסטית, וממשלות חלשות. מוסוליני הבטיח סדר, אחדות, גאווה לאומית ותהילת רומא – ופנה לרגשות ולא לשכל.**

ג 📜 ניתוח מקור משימה פעילה: בקולו של הדוצ'ה: תורת הפשיזם

קוראים עיבוד קצר של דברי מוסוליני על הפשיזם, ומזהים בו את העקרונות שהוצגו בסרטון. חשוב: זה מקור שמציג עמדה מסוכנת, ואנו קוראים אותו כדי להבין ולבקר – לא כדי לאמץ.

מקור: עיבוד חופשי מתוך דברי בניטו מוסוליני על תורת הפשיזם, שנות ה־20–30 של המאה ה־20

הכול בתוך המדינה, דבר אינו מחוץ למדינה, ודבר אינו נגד המדינה. היחיד קיים רק במידה שהוא חלק מהמדינה. הפשיזם דוחה את הרעיון שהרוב, רק משום שהוא רוב, יכול להנהיג חברה; הוא מאמין באי־שוויון המועיל והפורה בין בני האדם. הפשיזם אינו מאמין בשלום נצחי. רק המלחמה מביאה לשיא את כל האנרגיה האנושית וטובעת חותם של אצילות על העמים שיש להם אומץ לעמוד בה.

1. סמנו את המשפט שמבטא את היחס בין המדינה לפרט, והסבירו אותו במילים שלכם.

✔️ **'הכול בתוך המדינה... דבר אינו נגד המדינה' / 'היחיד קיים רק במידה שהוא חלק מהמדינה' – המדינה מעל הפרט, אין לו זכויות משלו.**

2. מצאו במקור ביטוי לאליטיזם ולדחיית הדמוקרטיה.

✔️ **'דוחה את הרעיון שהרוב... יכול להנהיג' ו'אי־שוויון מועיל' – אליטיזם ודחיית הדמוקרטיה.**

3. מצאו במקור את היחס למלחמה.

✔️ **'אינו מאמין בשלום נצחי. רק המלחמה מביאה לשיא...' – האדרת המלחמה.**

4. בחרו עיקרון אחד מהנאורות שהמקור 'הופך', וכתבו משפט־נגד ברוח הנאורות.

✔️ **למשל: זכויות טבעיות – 'לכל אדם זכויות שאינן תלויות במדינה'; שוויון – 'כל בני האדם שווים בזכויותיהם'; ריבונות העם – 'השלטון נשען על הסכמת הנשלטים'.**

🎓 **שאלה בסגנון בגרות**

1. לפניך קטע מעובד מדברי מוסוליני. הצג שני עקרונות של הפשיזם המשתקפים בקטע, והסבר כל אחד מהם.

✔️ **עיקרון ראשון – המדינה כערך עליון: לפי הפשיזם המדינה קודמת לכל, והאדם ממש את עצמו רק בשירותה. בקטע: 'הכול בתוך המדינה... היחיד קיים רק במידה שהוא חלק מהמדינה'. לכן אין לפרט זכויות משלו, ואין חופש ביטוי וחופש מחשבה. עיקרון שני – האדרת המלחמה: הפשיזם ראה במלחמה מבחן עליון ומקור לאצילות ולתהילה לאומית, ובהקרבת החיים למען המדינה – שיא המסירות. בקטע: 'אינו מאמין בשלום נצחי. רק המלחמה מביאה לשיא את כל האנרגיה האנושית'. (עיקרון נוסף אפשרי: אליטיזם ודחיית הדמוקרטיה – 'אי־שוויון מועיל'.)**

✂️

🎟️ כרטיס יציאה · אלומת המקלות: מהו פשיזם?

1. מהו הערך העליון בפשיזם?

✔️ **המדינה והאומה.**

2. מהו אליטיזם?

✔️ **התפיסה שמעטים ראויים להנהיג והרבים צריכים לציית; קידוש אי־השוויון.**

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק׳
הצגת עיקרון ראשון	2
הסבר העיקרון הראשון וקישור לקטע	4
הצגת עיקרון שני	2
הסבר העיקרון השני וקישור לקטע	4

סיכום

משרטטים 'מאזניים' על הלוח: בכף אחת 'הפרט', בשנייה 'המדינה'. כל תלמיד/ה ממקם/ת את הפשיזם ואת הנאורות על המאזניים ומנמק/ת במילה אחת.

התאמה לעולים

הפשיזם התחיל באיטליה. המנהיג היה מוסוליני. הפשיזם אמר: המדינה הכי חשובה. האדם חשוב רק אם הוא עוזר למדינה. אסור היה לומר דעה אחרת. הפשיזם אהב מלחמה. בסוף המשטר נפל.

סמל – ציור שיש לו משמעות · **מקל** – חתיכת עץ ארוכה · **מנהיג** – האדם שמוביל · **לציית** – לעשות מה שאומרים לך · **מלחמה** – קרבות בין מדינות · **חופש** – לבחור לבד

התאמות לחנ״מ

- פעילות העפרונות כמחשה מוחשית לסמל.
- מקור מקוצר לשני משפטים: 'הכול בתוך המדינה' ו'רק המלחמה...'.
- מאזניים מוכנים עם מדבקות 'אדם' ו'מדינה'.
- בחירה מתוך שתיים: 'בפשיזם חשוב יותר: האדם / המדינה'.

לוודא:

- הסרטון אומר ש'המדינות כבשו את איטליה בשנת 1944' – בפועל: מוסוליני הודח ביולי 1943; בעלות הברית נחתו בסיציליה (1943) ושחררו את רומא ביוני 1944; צפון איטליה נשלט בידי 'רפובליקת סאלו' עד 1945.
- הסרטון מונה את ספרד בין מדינות הפשיזם – מקובל לתאר את משטר פרנקו כמשטר בעל אופי פשיסטי/סמכותני; להציג בזהירות.
- המקור הוא עיבוד המשלב רעיונות מנאום 1925 ('הכול בתוך המדינה') ומחיבור 'תורת הפשיזם' (1932).